

11.12.2008

Dnro 3478/5/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Esittelijäneuvos Eero Kallio

LAUSUNTO EN:n KANSALLISTEN VÄHEMMISTÖJEN SUOJELUA KOSKEVAN PUI- TEYLEISSOPIMUKSEN KOLMANNEN MÄÄRÄAIKAISRAPORTIN LAATIMISTA VARTEN

Ulkoasiainministeriö on viitekohdassa mainitussa kirjeessään pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen lausuntoa EN:n kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen (jatkossa: puiteyleissopimus) kolmannen määräaikaisraportin laatimista varten. Lausunnonantajia pyydetään kiinnittämään huomiota siihen, että laadittavassa hallituksen kolmannessa raportissa on tarkoitus tuoda esiin niitä toimia, joihin on ryhdytty tai ryhdytään ministerikomitean puiteyleissopimuksen johdosta antamien päätelmien ja suositusten johdosta. Näiltä osin tulee kiinnittää huomiota myös neuvoa-antavan komitean Suomea koskevaan raporttiin, joka on annettu 2.3.2006.

Lausuntonani esitän seuraavaa.

Perustuslain 109 §:n mukaan eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Yhdenvertaisen kohtelun edistäminen ja syrjinnän vastustaminen sekä tähän olennaisesti liittyvä vähemmistöoikeuksien toteutumisen seuranta kuuluvat siten keskeisesti eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontaan. Yhdenvertaisuuden toteutuminen oli usean vuoden ajan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa erityisteemana. Siihen kiinnitettiin erityistä huomiota tarkastusten yhteydessä.

Eduskunnan oikeusasiamies seuraa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista tutkiessaan oikeusasiamiehelle saapuneita kanteluita sekä tehdessään tarkastuksia. Lisäksi eduskunnan oikeusasiamies voi ottaa esimerkiksi vähemmistöihin liittyviä kysymyksiä tutkittavaksi omana aloitteena.

Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio antoi 16.10.2003 lausunnon toisen määräaikaisraportin laatimista varten. Tämä lausunto kohdistuu luonnollisesti tuon lausunnon antamisen jälkeiseen aikaan.

Oikeusasiamiehen kanslia on aktiivisesti kehittänyt tiedottamista, jotta myös vähemmistöryhmät saisivat tietoa oikeusasiamiehen toiminnasta. Kanslian verkkosivut ja oikeusasiamiehen toiminnasta kertovat esitteet, joihin sisältyy kantelulomake ja ohjeet kantelun tekemiseksi, on saatavilla suomen ja ruotsin ohella saameksi, englanniksi, saksaksi, ranskaksi, venäjäksi, viroksi ja viittomakielellä.

Kanteluiden käsittelykieli on joko suomi tai ruotsi. Saamenkieliset kantelut käännetään suomen kielelle ja niihin annetut ratkaisut saamen kielelle. Käytännössä myös muun muassa englanninkielisiä kanteluita on tutkittu ja kantelijalle annettu suomenkielisen päätöksen lisäksi tieto oikeusasiamiehen kannanoton sisällöstä englanniksi. Tarvittaessa muunkielisiäkin kanteluita on käännetty ja otettu tutkittavaksi.

Oikeusasiamiehen käsiteltäväksi vuosittain tulevien kanteluiden määrä on kasvanut vuoden 2002 yhteensä 2602 kantelusta yli tuhannella. Kanteluita tehtiin vielä vuonna 2004 alle kolme tuhatta. Nykyisin kanteluita tulee vuosittain kolmen ja puolentuhannen molemmin puolin. Vuonna 2006 eduskunnan oikeusasiamiehelle tehtiin nimittäin 3620 kantelua ja vuonna 2007 yhteensä 3397. Kuluvana vuonna (2008) oli joulukuun alkuun mennessä tullut 3400 kantelua, joten kanteluiden määrä ylittää tänä vuonna vuoden 2006 määrän. Kansallisia vähemmistöjä koskevia asioita ei ole tilastoitu omaksi ryhmäkseen. Kansallisia vähemmistöjä koskevien kanteluiden määrää voidaan jollakin tavoin arvioida alempana mainituilla hakusanoilla diaarista suoritettulla haulla. Asiasanoilla haetuissa kantelutapauksissa on kuitenkin päällekkäisyyttä, koska samaan kanteluun on voitu panna useita hakusanoja ja ne voivat siten olla mukana useammassa hakusanaryhmässä.

Asiasanalla 'syrjintä' löytyy eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian diaarista sekä vuonna 2007 että vuonna 2006 yhteensä 31 vireille tullutta kantelua. Vuonna 2008 oli lokakuun puoliväliin mennessä tullut 39 kantelua, joihin liittyi sana syrjintä. Kanteluissa esitetyt syrjintävaihteet koskivat etnisen syrjinnän ohella muun muassa sukupuoleen, ikään, uskonnolliseen väkämukseen tai mielipiteeseen perustuvaa syrjintää.

Esimerkiksi asiasanoilla vähemmistö, saame ja romani löytyy diaarista vuosittain alle kymmenen kantelua. Hakusanalla kieli löytyvien kanteluasioiden määrä on viime vuosina vaihdellut 53:n ja 36:n välillä. Kielikanteluiden osalta viitataan oheiseen 1.12.2008 ulkoasiainministeriölle antamaani lausuntoon (dnro 2881/5/08) Suomen neljännen määräaikaisraportin laatimista varten (Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja).

Merkille pantavaa on osaltaan myös se, että jonkin verran tehdään kanteluita, jissa katsotaan, että vähemmistöryhmät ovat joissakin tilanteissa päässeet parempaan asemaan kuin valtaväestö.

Romaneita koskevat asiat

Vaikka romanien syrjintää koskevia kanteluita on vähän, se ei merkitse sitä, että romaneihin kohdistuvaa syrjintää tai muutoin epäasiallista kohtelua ei enää olisi. Julkisuudessa on esiintynyt tapauksia, joissa romaneilta on esimerkiksi evätty sisäänpääsy ravintoloihin. Tällaiset tapaukset eivät tule kanteluina oikeusasiamiehelle, vaan ne kanavoituvat – aivan oikein – muualle, lähinnä poliisille syrjintärikosasioina tutkittavaksi ja edelleen yleiseen tuomioistuimeen.

Kanteluiden lisäksi oikeusasiamiehen kanslia on ottanut omana aloitteena käsiteltäväksi eräitä asioita, joissa on herännyt epäilyä romanien epäasiallisesta kohtelusta. Näin esimerkiksi kun eräässä televisio-ohjelmassa käsiteltiin joulukuussa 2007 romanien asuntovalintaan liittyvää asiaa otsikolla "Onko romanien väistämisvelvollisuuden aika ohi". Ohjelmassa haastateltiin muun muassa erään suuren kaupungin asuntotoimenjohtajaa ja viitattiin ympäristöministeriön ympäristöoppaaseen 77/2000 (Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa), jonka sivulla 22 on todettu muun muassa seuraavaa: "Monessa kunnassa asuntoviranomaiset ovat sopineet kunnassa työskentelevän romaniyhdyshenkilön tai pitkään paikkakunnalla asuneen vanhemman romanin kanssa, kuinka menetellä uuden romaniperheen halutessa muuttaa paikkakunnalle. Yhdyshenkilö keskustelelee asiasta romaneiden kanssa ja tuo asian asuntosihteerille."

Väistämisvelvollisuus liittyi tässä tapauksessa kuntien vuokra-asuntojen asukasvalintoihin siten, että muuttoa suunnitteleva romaniperhe tiedustelee uuden paikkakunnan vanhimmilta romaneilta, voivatko he muuttaa paikkakunnalle. Romanit noudattavat käytäntöä kaikkien muuttojen yhteydessä. Asian vireillä ollessa ilmeni, että Ihmisoikeusliitto oli alkuvuodesta 2008

käynnistänyt asiaa koskevan selvitystyön. Myös vähemmistövaltuutetun toimistossa oli käsitelty ja vireillä useita romanien asumisasiin liittyviä kanteluita.

Lisäksi asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA oli julkaissut 25.4.2008 uudistetut asukasvalintaohjeet, joissa nimenomaisesti todetaan, että asukasvalinnan tekeminen muuttoluvan ja väistämisvelvollisuuden perusteella on ristiriidassa perustuslain ja asukasvalintaa koskevan lainsäädännön kanssa. Näin ollen se, että asukasvalitsija kysyy muuttoluvan romaniyhteisöltä tai ottaa romaniyhteisön esittämän kiellon huomioon asukasvalinnassa, ei ole oppaan mukaan hyväksyttävä menettely. Ympäristöministeriö ja ARA ovat toimittaneet kuntien asuntoviranomaisille, kuntien kiinteistöyhtiöille ja yleishyödyllisille yhteisöille asiaa koskevan kirjeen (dnro YM3/601/2008).

Ihmisoikeusliiton edustajat kävivät 5.6.2008 oikeusasiamiehen kansliassa esittelemässä edellä mainitun selvitystyönsä tuloksia. Tässä yhteydessä kanslialle luovutettiin muistiot romanien väistämisvelvollisuudesta tehdyistä haastatteluista ja yhteydenotoista asuntotoimistoihin sekä sisäasiainministeriölle tehdystä ehdotuksesta sovittelumenettelystä. Ihmisoikeusliiton edustajilta kysyttiin vielä erikseen, oliko asukasvalinnoissa romanien osalta jotakin sellaista – ottaen huomioon asukasvalintaoppaan jo toteutettu uudistus – joka heidän mielestään edellyttäisi oikeusasiamiehen toimenpiteitä. Tällaisia asioita ei tullut ilmi. Apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen katsoi, ettei asia antanut tässä vaiheessa aihetta toimenpiteisiin (dnro 46/2/08).

Eräässä kanteluasiassa pyydettiin oikeusasiamiestä tutkimaan toimeentulotuen myöntämistä romaniväestölle vaatemenoihin. Kantelun mukaan sosiaalivirasto myönsi romaninaisen asuun toimeentulotukea joka toinen vuosi 850 euroa. Kantelijan mukaan kaikille pelkän kansaneläkkeen varassa eläville vähävaraisille tulisi myöntää toimeentulotukea yhdenvertaisesti.

Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio viittasi vastauksessaan korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen 7.4.2000/686, jossa korkein hallinto-oikeus oli katsonut, että romaninaisen puku on osa romanien kulttuuria. Oikeusasiamiehen mukaan henkilön tavanomaista suurempiin, tarpeellisiin harkittuihin vaatemenoihin voidaan myöntää täydentävää toimeentulotukea. Oikeusasiamies ei voinut kuitenkaan laillisuusvalvojana ottaa kantaa siihen, mitkä ovat tai mitkä eivät ole toimeentulotukea määrättäessä huomioon otettavia tarpeellisia menoja eikä muutoinkaan puuttua tuomioistuinten tai viranomaisten ratkaisuihin, jotka on tehty lakiin perustuvan harkintavallan nojalla. (Dnro 3611/4/08.)

Edeltäjäni, apulaisoikeusasiamies Rautio selvitti vuonna 2004 omana aloitteenaan kysymystä romanivankien asuttamisesta Konnun suon vankilassa (3.11.2004/ dnro 713/2/03). Asian ratkaisussa todettiin, että romanivankien tilanne Konnun suon vankilassa oli erittäin valitettava, sillä heille ei kyetty takaamaan turvallista vankeusrangaistuksen suorittamista muutoin kuin suljetulle osastolle sijoittamalla. Tämän vuoksi romanivankien mahdollisuudet osallistua täysipainotteisesti kaikkiin vankilan toimintoihin olivat kaventuneet heidän syntyperänsä vuoksi, vaikka viranomaisten velvollisuus oli huolehtia kaikkien vankien tasapuolisesta kohtelusta. Asiassa kävi ilmi myös, että ulkomaalaistaustaisten vankien tilanne oli usein samanlainen kuin romanivankien.

Tilanne ei vastannut apulaisoikeusasiamies Raution käsityksen mukaan tuolloin voimassa olleen rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 3 §:ssä asetettua tavoitetta, jonka mukaan rangaistuksen täytäntöönpano on järjestettävä siten, että rangaistuksena on pelkkä vapaudenmenetys. Vankeinhoitoviranomaiset olivat kuitenkin itse huomioineet asian ja pyrkineet aktiivisesti ratkaisemaan ongelmaa muun muassa etsimällä keinoja vankien väliseen rasismiin ja väkivaltaan puuttumiseksi. Asiassa ei tullut esiin viranomaisten lainvastaista menet-

telyä tai velvollisuuksien laiminlyöntiä. Apulaisoikeusasiamies Rautio piti kuitenkin tärkeänä sitä, että romanivankien asemaa pyrittiin parantamaan ja saattamaan se mahdollisimman samankaltaiseksi muiden vankien kanssa ainakin lisäämällä heille tarkoitettuja toimintamahdollisuuksia.

Vankilatarkastuksilla tehdyt huomiot ja kanteluasioihin liittyvät selvitykset ovat viitanneet yleisemminkin siihen, että etniseen alkuperään tai ulkomaalaistaustaan perustuvaa syrjintää ja rasismia ei esiinny niinkään vankilaviranomaisten kuin muiden vankien asenteiden vuoksi. Etனிisiin vähemmistöihin kuuluvia ja ulkomaalaistaustaisia vankeja on jouduttu valitettavan usein asuttamaan suljetulle osastolle heidän omasta pyynnöstään heidän turvallisuutensa takaamiseksi. Tarkastuksilla vankilan henkilöstölle on korostettu heidän velvollisuuttaan huolehtia romani- ja muiden vähemmistöön kuuluvien vankien turvallisuudesta ja estää painostusta muiden vankien taholta. Valitettavasti asiaan on kuitenkin hyvin vaikea puuttua, sillä syrjintä ja rasistinen käytös tapahtuvat usein vankilahenkilökunnan huomaamatta. Tarkastuksilla on käynyt ilmi, että eräissä vankiloissa on muita paremmin onnistuttu ylläpitämään sellainen ilmapiiri, jossa etனிisiin vähemmistöihin kuuluviin ja ulkomaalaistaustaisiin vankeihin ei kohdistu syrjintää.

Vuonna 2006 apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen otti omana aloitteenaan tutkittavaksi kysymyksen ulkomaalaistaustaisten, äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvien vankien mahdollisuudesta saada tietoa laitoksen oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista kielellä, jota he ymmärtävät. Apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen totesi 28.10.2008 antamassaan päätöksessä (dnro 2845/2/06) muun ohessa seuraavaa:

Vankeuslain 4 luvun 4 §:n mukaan vangille on viipymättä hänen saavuttuaan vankilaan tiedotettava sen oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista. Tietoja on oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä vankilassa olevien vankien tarpeiden mukaan.

Ulkomaiselle vangille on tiedotettava 13 luvun 9 §:n mukaisesta mahdollisuudesta olla yhteydessä kotimaansa edustustoon. Ulkomaiselle vangille on mahdollisuuksien mukaan annettava myös tulkitsemisapua. Viittomakieltä käyttävälle tai vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevalle vangille on annettava tarpeellista tulkitsemis- ja käännösapua.

Vankien saatavilla on oltava kokoelma vankeja koskevista laeista, asetuksista ja muista säännöksistä.

Saadun selvityksen perusteella näyttää siltä, että osassa vankiloita kyetään jo nykyisellään tarjoamaan vankeuslain 4 luvun 4 §:n edellyttämät tiedot vankilan oloista ja vangin oikeuksista ja velvollisuuksista vangeille heidän ymmärtämällään kielellä suullisesti. Kirjallisia tulo-oppaita tai niiden lyhennelmiä oli ilmeisesti kaikissa vankiloissa jossakin muodossa (huonoimmillaan tosin vain yleisiä, ei asianomaista vankilaa koskevia käännöksiä). Kotimaisten kielten lisäksi tietoa oli annettavissa englannin, venäjän ja viron kielellä. Vantaan vankilassa kielivalikoima oli kuitenkin merkittävästi laajempi.

Apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen totesi, että vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännökset ilmaisevat vain minimitason vankiloilta edellytettävästä kielellisestä palvelusta. Hän korosti sitä perusoikeusmyönteistä lähtökohtaa, että vangin oikeusturva, kohtelu ja asema ei saisi huonontua kielellisistä syistä.

Eräässä vuonna 2006 tutkimassani kantelussa oli kyse oikeudesta käyttää romanikieltä vapaudenmenetyksen aikana (dnro 1600/4/05). Kantelija kertoi kantelukirjoituksessa muun ohel-

la, että tapaamista valvonut poliisi ei ollut antanut kantelijan käyttää vapautensa menettänyttä poikaansa tavatessaan romanikieltä. Totesin kanteluun antamassani vastauksessa, että poliisiviranomaisella ei ollut hyväksyttävää perustetta kieltää tutkintavankia tai tämän tapaajaa käyttämästä omaa kieltään tapaamisen yhteydessä. Näkemykseni mukaan viranomaisella oli kuitenkin tutkintavankueudesta annetun lain 13 §:n 3 momentin tarkoittaman tarpeellisen valvonnan järjestämiseksi oikeus etukäteen tarkistaa, mitä kieltä tapaamisessa aiotaan käyttää, jotta paikalle voitiin järjestää kyseistä kieltä taitava virkamies tai tulkki tapaamisen valvonnan toteuttamiseksi. Tässä tapauksessa oli pääteltävissä, että kantelijaa ja hänen poikaansa oli kielletty tapaamistilanteesta keskustelemasta tutkittavana olleesta rikoksesta. Kantelijalle oli ilmoitettu, että tapaaminen keskeytettäisiin, mikäli siinä käytettäisiin sellaista kieltä, jota tapaamista valvova poliisimies ei ymmärtäisi. Tämä rajoitus oli näkemykseni mukaan perustunut juuri tapaamisen valvonnan tarkoituksen turvaamiseen. Kantelijan ja hänen poikansa tapaamista ei keskeytetty, sillä kantelija oli poikansa kehotuksesta lopettanut romanikielen käyttämisen ja alkanut puhua suomea. Asiassa ei ollut näytetty toteen, että poliisi olisi valvotun tapaamisen yhteydessä menetellyt lainvastaisesti.

Kantelukirjoitus herätti laillisuusvalvonnan näkökulmasta myös yleisemmällä tasolla kysymyksen, miten lähiomaisten valvotut tapaamiset toteutetaan tilanteessa, jossa tultaisiin käyttämään kieltä, jota viranomaisella ei ymmärtäisi tarpeellisen valvonnan toteuttamiseksi. Tästä syystä pyysin sisäasiainministeriön poliisiosastoa antamaan lausuntonsa asiassa. Sisäasiainministeriön lausunnossa todetaan mm. seuraavaa:

"Tilanteet, joissa vapautensa menettäneiden ja heitä tapaamaan tulleet käyttäisivät kieltä, jota viranomaisella ei tulisi ymmärtämään, ovat jokseenkin harvinaisia. Pidätetyn ja tutkintavankin ja hänen lähiomaisensa valvottuun tapaamiseen on käytännössä etukäteen sovittu menettelytavasta ja tarpeen vaatiessa on käytetty tulkkia apuna tapaamisen valvonnassa. Mikäli tarve tulkin käyttämiseen on tullut esille vasta tapaamisen alkaessa, tapaaminen on yleensä keskeytetty tai sitä on lykätty, kunnes tulkkauksen on saatu järjestetyksi. Esille on tullut myös tapaamisen aikana käydyn keskustelun tallentaminen."

Lisäksi sisäasiainministeriön lausunnossa todettiin, että ministeriön saamista selvityksissä oli tuotu esille tarve tapaamisista koskevan menettelyn ohjeistamiseen tältä osin. Pidin omalta osaltani sisäasiainministeriön toimenpiteitä asiassa perusteltuina.

Saamelaisia koskevat asiat

Saamelaisten ja saamen kielen asemaa koskeneita kanteluita tai omana aloitteena tutkittavaksi tulleita asioita on viime vuosina ollut esillä hyvin vähän. Vuonna 2006 tuli vireille kaksi saamen kielen asemaa koskevaa kantelua, joista toisessa oli kyse valtion käännöstuen myöntämisestä saamenkieliselle kirjallisuudelle. Tämän lisäksi viime vuosien aikana vireille tulleet kantelut ovat koskeneet esimerkiksi oikeutta saada päivähoitopalveluja saamen kielellä sekä oikeutta saada saamenkielisiä asiakirjoja.

Apulaisoikeusasiamies Rautio tutki vuonna 2003 tarkastuksen johdosta omana aloitteena saamelaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä Yleisradio Oy:n hallintoelimityksessä (31.12.2003/ dnro 112/2/01). Apulaisoikeusasiamies Rautio totesi asiassa antamassaan päätöksessä muun muassa, että saamelaisia on tarkasteltava erityisenä vähemmistönä, jonka asema jossakin määrin poikkeaa muista perustuslain 17 §:n 3 momentissa tarkoitetuista ryhmistä. Tämän vuoksi olisi syytä pohtia, onko saamelaisten nykyinen vaikutusmahdollisuus sosiaalissa lainsäädännön saamelaisille tunnustaman erityisaseman kanssa. Apulaisoikeusasiamies Rautio päätyi ratkaisussa siihen, että oli olemassa myös oikeudellisia perusteita vahventaa saamelaisten edustusta Yleisradio Oy:n hallinnossa, mikä olisi periaatteellinen ilmaisu saamen kielen ja kulttuurin tukemisen puolesta.

Apulaisoikeusasiamies Raution päätös ei johtanut saamelaisten edustajan pääsemiseen Yleisradion hallitukseen tai hallintoneuvostoon. Lakia Yleisradio Oy:stä muutettiin kuitenkin siten, että vuoden 2006 alusta voimaan tulleen 6 §:n 1 momentin 4 kohdan (19.8.2005/635) mukaan Yleisradion hallintoneuvosto antaa Saamelaiskäräjiä asiasta kuultuaan julkisen palvelun toteutumisesta joka toinen vuosi kahta toimintavuotta käsittävän kertomuksen eduskunnalle. Hallituksen esityksessä todetaan seuraavaa:

"Julkisen palvelun määritelmän täsmentämisen myötä, myös sen toteutumisen valvontaan on kiinnitettävä huomiota. Saamelaiskäräjiltä pyydetäisiin lausunto kertomuksen saamelaisia koskevasta osiosta. Tämä omalta osaltaan vahvistaisi saamelaisten kulttuurista itsemääräämisoikeutta. -... - Hallitus pitää ehdotusta Saamelaiskäräjien kuulemisesta riittävänä toimenä takaamaan saamelaisten etujen huomioon ottamisen Yleisradio Oy:n toiminnassa. Toimen riittävyttä tulee seurata esimerkiksi eduskunnalle annettavan kertomuksen käsittelyn yhteydessä."

Annoin 15.6.2006 oikeusministeriölle lausunnon pohjoismaista saamelaissopimusta koskevasta asiantuntijatyöryhmän mietinnöstä ja siihen sisältyvästä sopimusehdotuksesta. Totesin, että oikeusasiamiehen näkökulmasta ei ole nähtävissä erityisiä esteitä saattaa sopimuksen määräykset ainakin pääosin sovellettavaksi kansallisena lakina. Pidän joka tapauksessa tärkeänä, että sopimuksen valmistelua jatketaan, jotta se voitaisiin myöhemmin hyväksyä ja saattaa kansallisena lakina voimaan (dnro 896/5/06).

Annoin joulukuussa 2007 päätöksen asiassa (dnro 3722/4/05), jossa kantelija arvosteli poliisien menettelyä saamelaisten kotiseutualueella, kun hän ei ollut saanut palvelua saamen kielellä ylinopeuden vuoksi tapahtuneen pysäyttämisen yhteydessä eikä rangaistusmääräysilmoituksen laatimisen ja tiedoksi antamisen yhteydessä. Rangaistusmääräysilmoitus annettiin myöhemmin kantelijalle tiedoksi tämän kotona saamea osaavan rajamiehen toimiessa tulkkina. Tiedoksianto ei onnistunut, koska asiakirjat olivat suomeksi ja kantelija vaati saada ne saamenkielisinä. Tiedoksianto onnistui vasta toisella kerralla asiakirjojen kääntämisen jälkeen. Tavanomaisessa menettelyssähän rangaistusvaatimusilmoitus laaditaan ja annetaan saman tien tiedoksi tapahtumapaikalla.

Totesin tuossa päätöksessäni, että virkamiehet eivät saadun selvityksen perusteella pyrkineet parhaan kykynsä mukaan toteuttamaan kantelijan pyyntöjen mukaisesti hänelle saamelaisten kotiseutualueella kuuluvat saamen kielilain mukaiset palvelut.

Totesin lisäksi, että saamen kielilaissa asetettuja tavoitteita ei valitettavasti voida aina täysin toteuttaa. Tämä johtuu usein pitkälti siitä, että saamen kielen taito on virkamiesten keskuudessa vielä vähäistä. Tässäkään tapauksessa saamen kielilain mukaisesta toiminnasta ei ollut kieltäytytty, vaan asiat pyrittiin hoitamaan niin hyvin kuin se vain oli mahdollista.

Totesin vielä, että pidän saamenkielisten palvelujen tarjoamista tärkeänä. Tärkeää on toisaalta myös se, että virkamiehet eivät kielitaidon puuttumisen takia luovu lainmukaisista virkatoimista, vaikka se voisi eräissä tapauksissa tuntua helpommalta ja joskus jopa tarkoituksenmukaiselta ratkaisulta. Kaikkien osapuolten kannalta on myös tärkeää, että saamen kieltä ei käytetä keinona välttää lainmukaisia seuraamuksia, vaan että saamenkielen käyttämisessä pyritään yhteistyöhön.

Koska saamenkielisten lomakkeiden ja menettelyohjeiden vähäisyys ja puuttuminen oli aiheuttanut ongelmia saamelaisten kotiseutualueella, lähetin sisäasiainministeriölle ja oikeusministeriölle kirjeen, jossa totesin, että lomakkeiden käännättäminen ja painaminen on valtakunnallisesti ratkaistava kysymys eikä sitä voi jättää kussakin yksittäistapauksessa pelkästään paikallisten viranomaisten hoidettavaksi. Korostin vielä, että saamenkielisten lomakkeiden ja ohjeiden saatavuus on tärkeä ja olennainen osa saamen kielilain 24 §:ssä tarkoitettua viranomaisien oma-aloitteista saamen kielilain mukaisten oikeuksien toteuttamista. Pyysin ministeriöitä ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin ne olivat asiassa ryhtyneet (dnro:t 3905/2/07 ja 3906/2/07).

Oikeusministeriö ilmoitti 27.8.2008, että se on ryhtynyt toimenpiteisiin lomakkeiden kääntämiseksi kaikille Suomessa käytetyille saamen kielille. Sisäasiainministeriö ilmoitti puolestaan 1.9.2008, että sen pyrkimyksenä on käännättää tarvittavat keskeiset poliisin lomakkeet saamenkielisten asiakkaiden saataville mahdollisimman pian. Saamenkielisten sähköisten lomakkeiden käyttöönottamisessa on kuitenkin ilmennyt teknisiä ongelmia. Mikäli sähköisten lomakkeiden osalta ei löydetä ratkaisua kohtuullisessa ajassa, jo olemassa olevien lomakkeiden kääntäminen on mahdollista toteuttaa Word-lomakemuodossa.

Eräs kantelija pyysi tutkimaan, menettelikö Utsjoen kunnanhallitus saamen kielilain mukaisesti, kun kokouksessa eräs lausuntoehdotus oli kokouksessa vain suomeksi eikä sitä ollut käännetty saamen kielelle.

Utsjoen kunnanhallitus totesi selvityksessään, että se pyrkii noudattamaan saamen kielilain, etenkin sen 16 §:n säännöksiä. Kokouksikäsitellyssä oleva materiaali käännetetään yleensä saamelaiskäräjien alaisuudessa toimivalta kielitoimistolla. Kaiken oleellisen aineiston kääntäminen johtaa joskus asioiden käsittelyn kohtuuttomaan siirtämiseen. Kaikkien hallintokuntien esityslistat sekä pöytäkirjat ja pöytäkirjan liitteeksi tulevat asiakirjat käännetään saameksi. Valmistelun pohjana olevat asiakirjat käännetetään, mikäli niillä katsotaan olevan oleellista merkitystä luottamushenkilöille.

Kokouksessa oli koko ajan tulkki paikalla. Hän käänsi saamenkieliset puheenvuorot suomeksi. Ainoastaan kantelija käytti saamen kieltä puheenvuoroissaan. Kunnanhallituksen selvityksen mukaan kantelija oli ollut kunnanhallituksen jäsen useita kausia eikä hän ollut koskaan vaatinut, että suomen kielellä tehtävä esittely tulee tulkata saameksi. Jos hän olisi vaatinut tätä tuossa kokouksessa, asian esittely olisi tulkattu myös saameksi.

Saamen kielilain 16 §:n mukaan kunnassa, jossa saamenkielisten osuus väestöstä on edellisen vuoden ensimmäisenä päivänä ollut suurempi kuin yksi kolmasosa, kunnan toimielimen tulee käyttää myös saamen kieltä sellaisissa pöytäkirjoissa ja muissa asiakirjoissa, joita ei ole annettava yksityiselle asianosaiselle ja joilla on yleistä merkitystä.

Saadun selvityksen mukaan kantelijan esittämä puheenvuoro di käännetty saamen kielilain 19 §:n mukaisesti suomeksi. Kantelija oli jättänyt Utsjoen kunnanhallituksen kokouksessa eriävän mielipiteen, koska lausuntoehdotus oli kokouksessa vain suomeksi eikä se ollut käännettyä saamen kielelle niin kuin saamen kielilaki kantelijan käsityksen mukaan edellyttää.

Totesin päätöksessäni mahdolliseksi, että kaikkia saamen kielilain määräyksiä ei pystytä kirjaimellisesti noudattamaan jokaisessa tilanteessa, kuten esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa ja tapauksissa, joissa lausunto muotoutuu itse kokouksen aikana. On kuitenkin luonnollista, että myös tällaisissa tapauksissa asiakirja on myöhemmin käännettävä saameksi, jos sillä on saamen kielilain 16 §:ssä tarkoitettua yleistä merkitystä. Tärkeintä on, että asiat ja asiakirjat tulevat tulkatuiksi, kun sitä pyydetään ja tilaisuuden osallistujat ymmärtävät, mistä on kysymys. En katsonut voivani tässä yhteydessä arvioida, oliko kanteluasiassa annettu kunnanhallituksen lausunto Pohjois-Lapin maakuntakaavaluonnoksesta sellainen asiakirja, jolla on saamen kielilain 16 §:ssä tarkoitettua yleistä merkitystä.

Asiassa ei ollut pääteltävissä, että Utsjoen kunnanhallitus olisi menetellyt tuossa kokouksessaan sillä tavoin lainvastaisesti, että asia edellyttäisi eduskunnan oikeusasiamiehen toimenpiteitä (dnro 2913/4/05).

Porojen pakkoteurastusasia

Ihmisoikeusliitto lähetti 26.10.2007 useille tahoille, muun muassa pääministerille, oikeusministerille, ulkoasiainministerille sekä maa- ja metsätalousministerille sähköpostiviestin otsikolla "Hätätilanne saamelaisalueella". Koska viesti lähetettiin myös oikeusasiamiehen kansliaan, otin asian tutkittavaksi. Viestissä todettiin muun muassa seuraavaa:

Nellimin poroja uhkaava pakkoteurastus loukkaa selkeästi Suomen perustuslakia ja YK:n kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimusta. Jos pakkoteurastus toteutuu, saamelaisen perinteinen elinkeino tuhoutuu. Perinteinen saamelainen poronhoito ja muu poronhoito sekä metsätalous ovat jo vuosikausia olleet vastakkain. Tilanne on tuultunut kriittiseksi. Suomen valtiolta vaaditaan nyt pikaisia toimia.

Ivalon paliskunnan päätös sen saamelaisten jäsenten porojen pakkoteurastuksesta rikkoo Suomen perustuslain 6 §:ää, joka kieltää syrjinnän, sekä 17 §:ää, jonka mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan. Lisäksi tilanne loukkaa YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 14 artiklaa (tehokas pääsy tuomioistuimeen), 27 artiklaa (saamelaisten oikeus omaan kulttuuriin ml. elinkeinon harjoittaminen) ja 26 artiklaa (syrjinnän kieltö).

Maa- ja metsätalousministeriö on toimittanut pyytämäni selvityksen ja antanut lausuntonsa. Paliskunnan määräämä pakkoteurastus perustuu poronhoitolain 22 §:n 3 momentin säännökseen, jonka mukaan paliskunnan poromäärä pyritään pitämään alle suurimpana sallitun määrän. Asiaa on käsitelty hallintotuomioistuimissa, viimeksi Rovaniemen hallinto-oikeudessa, joka on antanut päätöksensä 14.11.2008. Päätös on pääosin hylkäävä. Siitä on mahdollisuus valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Asian käsittely oikeusasiamiehen kansliassa on vielä kesken. Se pyritään ratkaisemaan ensi tilassa.

Suomenruotsalaisia koskevat asiat

Ruotsinkielen asema toisena kansalliskielenämme on lainsäädännöllisesti vahva ja turvattu. Pääosa suomenruotsalaisia koskevista kanteluista koskee mahdollisuutta saada viranomaisissa palvelua ruotsinkielellä. Viittaan tältä osin kieliasioista antamaani oheen liitettyyn lausuntoon (dnro 2881/5/08).

Poliisin menettelyn osalta olen katsonut vastaavatyypisessä tapauksessa kuin aiempaan saamen kielen osalta, että kantelijan kielelliset perusoikeudet eivät toteutuneet, kun liikennevalvontaan osallistuneen poliisipartion puutteellisesta kielitaidosta johtuen kantelija oli joutunut ajamaan asian selvittämiseksi poliisilaitokselle, jossa sielläkään ei kuitenkaan ollut paikalla ruotsinkielentaitoista poliisia. Kaksikielisessä kihlakunnassa poliiseilla tulisi olla valmiudet hoitaa yksinkertaisia liikennevalvontatilanteita molemmilla kansalliskielillä, koska epäilyllä on oikeus asioida poliisin kanssa liikennevalvontatapahtuman ja rangaistusvaatimuksen antamisen yhteydessä omalla äidinkielellään (dnro 2710/4/06).

Samassa päätöksessä korostin sitä, että kielellisten oikeuksien täysimääräinen toteutuminen on erityisen tärkeää tällaisissa tilanteissa, joissa on kyse siitä, onko henkilö menettelyllään syyllistynyt rangaistavaan tekoon. Siihen nähden, että liikennevalvonta rangaistusvaatimukseen on luonteeltaan joustavaa ja yksinkertaistettua menettelyä, oli mielestäni epäasianmukaista, jos liikennevalvontapaikalle joudutaan aina hankkimaan tulkki tai epäilty joutuu erikseen lähtemään mahdollisesti etäälläkin sijaitsevalle poliisilaitokselle voidakseen käyttää äidinkieltään. Tämä voi käytännössä johtaa siihen, että henkilö joutuu ylimääräisen vaivan välttämiseen tosiasiallisesti luopumaan kielellisistä oikeuksistaan poliisin kielitaidon riittämättömyyden takia ja suostumaan asian käsittelemiseen muulla kuin äidinkielellään. Kielen valintaa koskeva tahdonmuodostus ei tällöin ole ulkopuolisista vaikutteista vapaata. Tilanne on myös perusoikeutena turvattun yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallinen, jos liikennevalvonnassa tienkäyttäjää kielellisistä syistä kohdellaan eri tavoin.